

Univerzitet u Beogradu
FAKULTET ZA SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU

**SMETNJE I POREMEĆAJI:
FENOMENOLOGIJA,
PREVENCIJA I TRETMAN**
deo II

Priredile
Jasmina Kovačević, Vesna Vučinić

BEOGRAD 2010

UNIVERZITET U BEOGRADU
FAKULTET ZA SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU
UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION

***Smetnje i poremećaji:
fenomenologija, prevencija i
tretman
deo II***

***Disabilities and Disorders:
Phenomenology, Prevention and Treatment
Part II***

Priredile / Edited by
Jasmina Kovačević, Vesna Vučinić

Beograd / Belgrade
2010.

**EDICIJA:
RADOVI I MONOGRAFIJE**

Izdavač:

Univerzitet u Beogradu,
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

***Smetnje i poremećaji:
fenomenologija, prevencija i tretman deo II***

Za izdavača: Prof. dr Jasmina Kovačević, dekan

Urednici: Prof. dr Jasmina Kovačević, doc. dr Vesna Vučinić

Uređivački odbor:

- Prof. dr Mile Vuković,
- Prof. dr Snežana Nikolić,
- Prof. dr Sanja Ostojić,
- Prof. dr Nenad Glumbić,
- Prof. dr Aleksandar Jugović,
- Prof. dr Branka Eškirović,
- Doc. dr Nada Dragojević,

Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju

- Prof. dr Pejo Đurašinović, Fakultet političkih nauka,
Univerzitet u Banja Luci
- Doc. dr Mira Cvetkova-Arsova, Sofia University "St. Kliment
Ohridski", Faculty of Primary and Pre-School Education,
Bulgaria
- Dr Zora Jačova, University "St. Cyril and Methodius",
Faculty of Philosophy, Institute of Special Education and
Rehabilitation, Republic of Macedonia
- Viviana Langher, University "La Sapienza", Rome, Italy
- Martina Ozbič, University of Ljubljana, Pedagogical Faculty,
Slovenia
- Dr Isabel Maria Martin Monzón, University of Sevilla, Spain
- Dr Isabel Trujillo Pozo, University of Huelva, Spain
- Dr Philip Garner, The University of Northampton
- Dr Maria Elisabetta Ricci, Univerzitet "La Sapienza", Rim,
Italija
- Dr Vlasta Zupanc Isoski, Univerziteti klinički centar, Ljubljana

Recenzenti:

Štampa:

„Akademija“, Beograd

Tiraž: 350

*Nastavno-naučno veće Univerziteta u Beogradu, Fakulteta za specijalnu edukaciju i
rehabilitaciju donelo je Odluku 3/9 od 8.3.2008. godine o pokretanju
edicije: Radovi i monografije.*

*Nastavno-naučno veće Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
Univerziteta u Beogradu, na redovnoj sednici održanoj 29.6.2010. godine,
Odlukom br. 3/59 od 2.7.2010. godine, odobrilo je štampu Tematskog zbornika
"Smetnje i poremećaji: fenomenologija, prevencija i tretman", deo II.*

ISBN 978-86-80113-99-9

**EDITION:
PAPERS AND MONOGRAPHS**

Publisher:
University of Belgrade,
Faculty of Special Education and Rehabilitation
***Disabilities and Disorders:
Phenomenology, Prevention and Treatment Part II***

For the Publisher:

Prof. Jasmina Kovačević, PhD, Dean

Editors:

Prof. Jasmina Kovačević, PhD

Asst Prof. Vesna Vučinić, PhD

Editorial Board:

- Prof. Mile Vuković, PhD
- Prof. Snežana Nikolić, PhD
- Prof. Sanja Ostojić, PhD
- Prof. Nenad Glumbić, PhD
- Prof. Aleksandar Jugović, PhD
- Prof. Branka Eškirović, PhD
- Asst Prof. Nada Dragojević, PhD

University of Belgrade, Faculty of Special Education and Rehabilitation

- Prof. Pejo Đurašinović, PhD, Faculty of Political Sciences, University of Banja Luka
- Asst Prof. Mira Cvetkova-Arsova, PhD, Sofia University "St. Kliment Ohridski", Faculty of Primary and Pre-School Education, Bulgaria
- Zora Jačova, PhD, University "St. Cyril and Methodius", Faculty of Philosophy, Institute of Special Education and Rehabilitation, Republic of Macedonia
- Viviana Langher, University "La Sapienza", Rome, Italy
- Martina Ozbič, University of Ljubljana, Pedagogical Faculty, Slovenia
- Isabel Maria Martin Monzon, PhD, University of Sevilla, Spain
- Isabel Trujillo Pozo, PhD, University of Huelva, Spain
- Philip Garner, PhD, The University of Northampton
- Maria Elisabetta Ricci, PhD, University "La Sapienza", Rome, Italy
- Vlasta Zupanc Isoski, PhD, University Medical Centre, Ljubljana

Reviewers:

Printed by:

"Akademija", Belgrade

Number of copies: 350

Scientific Council of the University of Belgrade, Faculty of Special Education and Rehabilitation, decided to release the edition Papers and Monographs (Decision no 3/9 from 8th March 2008).

Scientific Council of the Faculty of Special Education and Rehabilitation, University of Belgrade, approved the printing of Thematic Collection of Papers: Disabilities and Disorders: Phenomenology, Prevention and Treatment, Part II at its regular session on 29th June 2010 (Decision no 3/59 from 2nd July 2010).

ISBN 978-86-80113-99-9

INTENZIVNI NADZOR PRESTUPNIKA U ZAJEDNICI

Danica Vasiljević-Prodanović

Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Rezultati brojnih istraživanja ukazuju da je mali broj prestupnika odgovoran za neproporcionalno veliki broj krivičnih dela. U mnogim takvim slučajevima kazna zatvora bi bila prestroga sankcija, a uslovna osuda (probacija) neproporcionalna težini krivičnog dela. Adekvatan odgovor na učinjeno krivično delo potrebno je potražiti između ove dve sankcije. Rešenje se može pronaći u intenzivnom nadzoru prestupnika u okviru zajednice. Ideja intenzivnog nadzora prestupnika u zajednici nije nova. Prvi programi takvog tipa nastali su još 1970-ih godina u SAD. Jedan od motiva za uspostavljanje takvih programa je da se sudijama pruži mogućnost da izbegnu primenu kazne zatvora, pružajući im dovoljno strogu alternativu koja bi mogla biti prihvatljivija za javnost. Ono što je zajedničko različitim programima intenzivnog nadzora je to da je naglasak stavljen na neposredan i intenzivan nadzor prestupnika. Intenzivni nadzor u zajednici nad povratnicima u izvršenju krivičnih dela, kao i ozbiljnim prestupnicima, poslednjih godina doživljava preporod u zakonodavstvima širom sveta. Intenzivnim nadzorom se mogu ostvariti različiti ciljevi. On je promovisan kao efikasan način za smanjenje recidiva prestupnika; kao sredstvo za redukovanje zatvorske populacije; način zaštite javnosti od rizika koji predstavljaju potencijalno opasni prestupnici; a takođe i kao metod rehabilitacije i reintegracije prestupnika u zajednicu. Ovaj rad pruža pregled praktičnih pitanja u ovoj oblasti i doprinosi intenzivnog nadzora u ostvarivanju ovih ciljeva.

Ključne reči: intenzivni nadzor, sankcije u zajednici, alternative kaznama zatvora

UVOD

Ideja o intenzivnom nadzoru prestupnika u zajednici nije nova, a prvi takvi programi datiraju još iz 1960-ih, kada je sa njima eksperimentisano u državama SAD.¹ Poznati su pod opštim nazivom Intensive Supervision Programs ili Intensive Supervision Probation (ISP), ali je njihova raznolikost takva da je "termin gotovo prestao da ima prikladno značenje" (Morris, Tonry, 1990: 180). Ono što je zajedničko za većinu programa intenzivnog nadzora jeste da je naglasak stavljen

¹ Poznat je program pod nazivom IMPACT (Intensive Matched Probation and After-Care Treatment), primenjivan u SAD tokom 1970-tih godina, koji predstavlja jedan od najambicioznijih istraživačkih projekata o efektima probacije.

na što neposredniji i intenzivniji nadzor nad prestupnikom. Za razliku od standardne probacije, prestupnik je podvrgnut mnogo većem stepenu kontrole, a veoma često “dodatni kontrolni mehanizmi obuhvataju ograničenja kretanja, uključivanje u programe tremana, obavezu zapošljavanja, ili sve to zajedno” (Morris, Tonry, 1990: 180). Istorijski razvoj ISP programa se može podeliti u tri faze.

Prva generacija ISP programa se pojavila početkom 1960-ih u cilju testiranja efektivnosti probacionog nadzora traganjem za optimalnim brojem slučajeva koje probacioni službenik može da vodi. U tom periodu ideja rehabilitacije je dominirala penološkom misli, tako da se smatralo da manji broj predmeta može da omogući probacionom službeniku da više vremena posveti prestupniku, što bi trebalo da dovede do smanjenja recidivizma. Primarni cilj ovih programa je bila rehabilitacija prestupnika, dok su kažnjavanje i zaštita zajednice bili u drugom planu. Pokazalo se da ta očekivanja ne mogu biti ostvarena. Jedan od glavnih nalaza prvih eksperimenata sa ISP programima je bio da se intenzivni nadzor u praksi teško može postići zbog drugih obaveza probacionog službenika, a takođe su postojale nejasne predstave o tome šta službenik treba da radi u dodatno vreme koje mu je stavljeno na raspolaganje smanjenjem broja slučajeva (Latessa i sar., 1998: 2). Pored toga, istraživanja su pokazala da prestupnici na intenzivnom nadzoru imaju sličan ili nešto niži procenat recidiva (ponovnih hapšenja) i više tehničkih prekršaja u odnosu na prestupnike pod običnim probacionim nadzorom. Ovi nalazi su doveli do opadanja interesovanja za prve ISP programe.

ISP se ponovo javljaju 1980-ih kao odgovor na krizu prenaseljenosti zatvora i budžetska ograničenja. Koncept ISP je ponovo uveden u državi Džordžija (Georgia Department of Corrections) 1982. godine, a tokom 1980-ih su taj primer sledile i druge jurisdikcije u SAD. Ovu generaciju programa intenzivnog nadzora, koja se brzo raširila u SAD i u nešto manjem obimu u Kanadi, karakteriše stroži režim izvršenja uz primenu različitih mera: povećana učestalost kontakata između supervizora i prestupnika, kućni pritvor, vremenska ograničenja kretanja, podvrgavanje prestupnika nasumičnim testovima na drogu, zahtev za plaćanje nadoknade žrtvama, elektronsko praćenje prestupnika, plaćanje nadoknade na ime troškova intenzivnog nadzora i sl. Kombinacije ovih elemenata u različitom odnosu, sa naglaskom na povećanje frekvencije kontakata između prestupnika i službenika probacije, korišćene su u većini programa intenzivnog nadzora (Gendreau, Goggin, Cullen, Andrews, 2005: 2).

Razlozi za relativno brzo prihvatanje i širenje ISP programa, koje neki autori nazivaju “najperspektivnijom inovacijom krivičnog pravosuđa decenija”, su i praktične i principijelne prirode. Razlozi praktične prirode su odraz sveukupne situacije u američkim krivičnopravnim sistemima u vreme kada je “kriminal bio u porastu, zatvori prenaseljeni, a resursi ograničeni” (Petersilia, Turner, 1993: 282). Zagovornici ovih programa su smatrali da se problem prenaseljenosti zatvora može smanjiti primenom ISP uz manju cenu koštanja nego proširivanjem zatvorskih kapaciteta, a da pritom opšta bezbednost društva ne bude ugrožena ništa više u odnosu na standardni probacioni ili parolni nadzor. Drugi razlog je principijelni i odnosi se na činjenicu da u to vreme u SAD, osim probacije, nije bilo na raspolaganju drugih sankcija koje se izvršavaju u zajednici. Veoma često bi se ispostavilo da kazna zatvora predstavlja nepotrebno strogo rešenje, dok istovremeno primena probacionog nadzora ne odgovara težini krivičnog dela, pa

su ISP programi prihvaćeni kao sredstvo kojim se može postići prava mera kažnjavanja (Petersilia, Turner, 1993: 282). M. Tonry navodi da se ISP danas koriste u gotovo svakoj od država SAD i da od samog početka predstavljaju "jednu od najpopularnijih intermedijarnih sankcija, sa najdužom istorijom i sankciju koja je opsežno evaluirana" (Tonry, 1997: 9).

Iako su prve evaluacije studije ISP programa druge generacije pokazale obećavajuće rezultate u smanjenju recidivizma, rasterećenju zatvorskih sistema i smanjenju troškova, kasnije analize su pokazale da se ovako veliki broj ciljeva u praksi teško može postići. Prema oceni istraživača, druga generacija ISP programa nije uspjela da proizvede značajnije smanjenje recidivizma, uticaj na brojnost zatvorske populacije i smanjenje troškova. Istraživanja efektivnosti programa tretmana putem meta-analiza obavljenih početkom 1990-ih su pokazala da programi kojima se postiže smanjenje recidivizma imaju određene zajedničke karakteristike koje su označene kao "principi efektivnih intervencija" (Andrews i sar., 1990). Ovakvi programi tretmana su po prirodi bihevioralni, usklađeni su sa stepenom rizika prestupnika i njegovim kriminogenim potrebama (intenzivniji tretman se sprovodi prema prestupnicima visokog rizika), a takođe i sa karakteristikama prestupnika (način učenja, intelektualne sposobnosti, crte ličnosti i sl). Ova istraživanja su usmerila dalji razvoj korekcionih intervencija, tako da se javlja treća generacija ISP programa koji su zasnovani na ovim principima.

MODELI PROGRAMA INTENZIVNOG NADZORA

Morris i Tonry opisuju tri karakteristična modela programa intenzivnog nadzora koji se koriste u državama SAD (Georgia, New Jersey i Massachusetts). Model ISP programa u Džordžiji je razvijen kao alternativa kaznama zatvora i podrazumevao je kontrolu nad prestupnikom u zajednici primenom mera koje obuhvataju nadzor i kažnjavanje, uključujući česte kontakte sa probacionim službenikom, testiranje na psihoaktivne supstance, vremenske zabrane kretanja, elektronski nadzor, uz strogo reagovanje na tehničke prekršaje probacije. Tretman i druge komponente usmerene na podršku i pomoć prestupniku su bili od manjeg prioriteta (Latessa i sar., 1998: 2). Intenzivni probacioni nadzor koji je razvijen u državi Džordžija predstavlja krivičnu sankciju koju izriče sud. Karakteristika ovog modela je da su prestupnici u obavezi da na ime izvršenja intenzivnog nadzora plaćaju taksu koju odredi sud u mesečnom iznosu od 10 do 50\$ (podatak za 1987. godinu). Timovi koji vrše nadzor se sastoje od jednog probacionog službenika i jednog službenika nadzora, koji imaju najviše do 25 predmeta. Oni obavljaju nadzor nad ispunjavanjem obaveza koje sud odredi (vremenska ograničenja kretanja, zapošljavanje, obavljanje rada u javnom interesu, testovi na droge i alkohol) i vrše monitoring uz najmanje pet neposrednih kontakata sa prestupnikom u toku nedelje.

Važna karakteristika New Jersey programa intenzivnog nadzora je težnja da se spreči efekat širenja mreže, odnosno nepotrebnog uvlačenja u program onih prestupnika prema kojima se mogu primeniti druge sankcije uz manji stepen kontrole. Iz tog razloga selekcija kandidata za intenzivni nadzor se vrši od onih prestupnika kojima je izrečena kazna zatvora. U slučaju da prestupnik zadovoljava postavljene kriterijume, upućuje se panelu koji sačinjava troje sudija (Resenten-

cing Panel of judges) koji mogu preinačiti presudu i odrediti intenzivni nadzor prestupnika u zajednici. Jedan od zahteva programa je da prestupnik predstavi svoj plan aktivnosti (life plan) kojim pruža uveravanje da će uskladiti svoje ponašanje sa društvenim normama (Prema: The New Jersey Intensive Supervision Program). Planom su detaljno razrađene sve aktivnosti prestupnika: rad, školovanje; zapošljavanje i stručno osposobljavanje; obaveza rada u javnom interesu; i sl.

Treći model intenzivnog nadzora primenjuje se u državi Massachusetts, u kojoj odluku o upućivanju na intenzivni nadzor donosi Odeljenje za probaciju nakon što je sud prestupniku izrekao probacioni nadzor. Odluka o određivanju intenzivnog nadzora, kao i stepen tog nadzora, se donosi na osnovu procene rizika prestupnika.

Prototipski model ISP spada u treću generaciju ISP programa i sastoji se od sledećih osnovnih elemenata: identifikovanje prestupnika visokog rizika recidivizma i kriminogenih potreba putem instrumenata za procenu rizika/potreba; manji broj predmeta koje vodi probacioni službenik; učestali kontakti sa prestupnikom, sistematično vođenje slučaja u skladu sa jasno postavljenim ciljevima; dostupnost različitih programa tretmana; objektivna evaluacija programa (Latessa i sar., 1998: 7). Iako nadzor nad prestupnikom i dalje čini važan element prototipskog ISP, takav nadzor je daleko svrsishodniji nego u programima ranijih generacija. Umesto naglaska na "praćenja i hvatanja" prestupnika, nadzor služi za nadgledanje socijalnog miljea u kome se prestupnik kreće i praćenje njegovog napretka kroz program tretmana. Kontakti sa prestupnikom imaju za cilj pružanje pomoći i podrške u rešavanju postojećih problema. Za razliku od isključivog fokusiranja na negativne aspekte i sankcije za neispunjavanje obaveza, službenik intenzivnog nadzora koristi i metode pozitivnog potkrepljenja kako bi se delovalo na promene u ponašanju. Službenik nadzora nastupa i kao zastupnik prestupnika u zajednici, olakšavajući njegovu reintegraciju pronalaženjem neophodnih resursa (Latessa i sar., 1998: 8).

Programi intenzivnog nadzora u Engleskoj i Velsu su nastali po uzoru na američke modele, a danas su rasprostranjeni širom zemlje. Mnogi probacioni servisi u Engleskoj i Velsu su još tokom 1980-tih godina imali dnevne centre sa programima intenzivnog nadzora za prestupnike kojima bi inače bila izrečena kazna zatvora. Krajem 1990-tih osnovani su takozvani Prolific Offender Projects (POPs) u kojima je korišćena kombinacija policijskog monitoringa i intenzivni probacioni nadzor, kako bi se delovalo na smanjenje imovinskog kriminala. Tokom 2004. godine vlada je započela nacionalnu strategiju pod nazivom Prolific and other Priority Offenders (PPO) sa ciljem kontrolisanja 10.000 prestupnika visokog rizika recidivizma koji izvršavaju najveći broj krivičnih dela (Merrington, 2006: 348). Prve rezultate ove strategije objavio je *Home Office* (Dawson, 2005).

EFEKTI PRIMENE INTENZIVNOG NADZORA

U periodu od 1986. do 1991. RAND korporacija (J. Petersilia, S. Turner) je obavila veliko istraživanje programa intenzivnog nadzora na 14 lokacija u američkim jurisdikcijama. Evaluacija je imala za cilj ispitivanje relativne efektivnosti programa intenzivnog nadzora (ISP) u odnosu na tradicionalne sankcije. Istraživačka

pitanja su se odnosila na sledeće: Da li su prestupnici na ISP pod većim nadzorom u odnosu na standardnu probaciju? Na koji način učešće u ISP programu utiče na buduće kriminalno ponašanje? Da li ISP utiče na zapošljavanje prestupnika i ispunjavanje obaveza koje je sud odredio (podvrgavanje tretmanu, rad u javnom interesu, restitucija)? Koliki su troškovi ISP nadzora? Prema kojim tipovima prestupnika ISP nadzor pokazuje najveće efekte? (Petersilia, Turner, 1993: 298). Metoda evaluacije se sastojala u sledećem: Izvršen je detaljan opis uzorka na osnovu prikupljenih podataka o prestupnicima (pol, rasa, starost, kriminalni dosije, istorija korišćenja droga i tretmana zavisnosti, vrsta krivičnog dela, karakteristike izrečene sankcije i nametnuti uslovi). Meren je intenzitet nadzora i pružene pomoći (broj personalnih kontakata sa prestupnikom, obim i vrsta savetovanja, monitoring u toku meseca), efekat ISP na recidivizam i socijalno prilagođavanje prestupnika, obavljena je procena troškova intenzivnog nadzora.

Efekti na recidivizam

Mnogi autori su se bavili procenom uticaja programa intenzivnog nadzora na recidivizam. U sledećoj tabeli je dat prikaz nekih značajnijih istraživanja efekata programa intenzivnog nadzora obavljenih tokom 1980-tih i 1990-tih godina uz ocenu unutrašnje validnosti studije. Za procenu naučnog metoda korišćena je Merilend skala naučnog metoda (Maryland scale of scientific methods) kojom se meri opšta interna validnost uz ocenu od 1 (najslabija) do 5 (najbolja). Ocena 5 označava studiju sa slučajnim raspoređivanjem i analizom uzorka u eksperimentalnoj i kontrolnoj grupi.²

2 Više o tome: Sherman, W. L. i sar. (1998)

Tabela 1 - Pregled studija o intenzivnom probacionom/parolnom nadzoru (ISP) uz ocenu naučnog metoda i kratak prikaz rezultata studija
(Izvor: Layton MacKenzie, 1998)

Studija	Klasa naučnog metoda	Rezultati
Fallen et al. (1981)	3	Recidivizam je manji za ISP
Erwin (1986)	3	Stopa recidivizma manja za ISP u odnosu na probaciju i uslovni otpust
Mitchell et al. (1986)	3	Recidivizam veći za ISP nego za uslovni otpust i CCC
Pearson (1987)	3	Stopa recidivizma manja za ISP
Byrne i Kelly (1989)	3	ISP smanjuje recidivizam
Molof (1991)	2	ISP ima manji recidivizam od probacije
Jolin i Stipack (1991)	4	Stopa recidivizma veća za ISP nego EM (elektronski monitoring) i kontrolne grupe radni otpust
Latessa (1991a)	3	Stopa recidivizma veća za ISP prestupnike nego za tri uporedna uzorka
Austin i Hardyman (1991)	3	ISP -EM prestupnici hapšeni više nego oni uslovno pušteni
NCCD (1991)	3	Stopa recidivizma za ISP zatvorsku probaciju i uslovno otpuštene ISP veća nego kontrolne grupe, ali je stopa uslovno otpuštenih ISP niža u odnosu na kontrolnu grupu
Latessa (1992)	3	Stopa recidivizma veća za ISP
Latessa (1993)	2	Prestupnici u odelenjima za drogu i mentalne bolesti imali su veću stopu recidivizma nego seksualni prestupnici i prestupnici alkoholičari
Moon i Latessa (1993)	3	ISP programi za tretman narkomana imali su manju stopu recidivizma
Latessa (1993b)	3	ISP grupa imala je veći recidivizam od grupe na probaciji
Petersilia i Turner (1993)	5	ISP uzorak u 10 država imao je veći recidivizam nego uporedni uzorak. ISP uzorak u 4 države imao je manji recidivizam nego kontrolni uzorak

Iako su neke od ranijih studija ukazivale na uspehe ISP programa, kao na primer B. Erwin (1986) koji govori o ekstremnom smanjenju stope zatvaranja prestupnika na intenzivnom nadzoru u Džordžiji (Erwin, 1986: 17-24) ili F. Pearson (1987) koji prijavljuje značajan uspeh New Jersey programa u redukcovanju ponovnih hapšenja prestupnika, kritički osvrt na nalaze drugih studija ne potvr-

đu je zaključke pomenutih autora. U svega nekoliko studija je utvrđena statistički značajna razlika između grupe na ISP programu i kontrolne grupe, pri čemu pozitivan ishod nekad ide u korist ISP, a nekad u suprotnom smeru.

RAND studija (Petersilia, Turner, 1993) pokazuje da programi intenzivnog nadzora ne utiču na smanjenje recidivizma prestupnika ništa više u odnosu na standardnu probaciju. Nakon godinu dana praćenja 37% prestupnika na ISP programu je ponovo uhapšeno, za razliku od 33% prestupnika iz kontrolne grupe. Kada se posmatraju podaci o “tehničkim prekršajima” (kršenje uslova nadzora) razlika je još veća na štetu ISP programa (65% ISP u odnosu na 38% kontrolne grupe), mada se ovo pre može pripisati efektima strukture programa nego kriminalnoj aktivnosti prestupnika (Petersilia, Turner, 1993:311).

Istraživanje efektivnosti prototipskog modela ISP programa tokom 1997. godine na dve lokacije u SAD pokazalo je da nema značajnije razlike recidivizma između grupa, što je u skladu sa rezultatima evaluacije ranijih programa. Međutim, iako ne doprinosi smanjenju recidivizma, autori smatraju da prototipski model ISP može poslužiti kao metod za rad sa prestupnicima visokog stepena rizika i kriminogenih potreba. Dakle, ISP predstavlja još jednu od sankcija koja se nalazi “između zatvora i probacije” i sredstvo kojim se ciljevi kažnjavanja mogu uskladiti sa rizikom i potrebama prestupnika. (Latessa i sar., 1998: 76).

Istraživanje obavljeno 2003. godine u Kanadi na uzorku prestupnika na parolnom nadzoru je pokazalo da ispitanici na ISP programu imaju 16.7% manji procenat opoziva parolnog nadzora u odnosu na kontrolnu grupu. Kada je reč o opozivu nadzora zbog izvršenja nenasilnih krivičnih dela, istraživači ističu ohrabrujući trend relativnog smanjenja stope opoziva za 25% kod prestupnika na ISP nadzoru. Takođe je značajan podatak da je kod prestupnika na ISP programu nakon uslovnog otpusta prolazilo više vremena do opoziva nadzora u odnosu na kontrolnu grupu (Serin, Voung, 2003: 10).

Rezultati istraživanja iz 2005. godine (Paparozzi, Gendreau) potvrđuju veću stopu tehničkih prekršaja probacionog i parolnog nadzora kod prestupnika na ISP programima, što je posledica strožih uslova, intenzivnijeg nadzora i manjeg broja predmeta koje službenik obrađuje. Autori takođe pokazuju da karakteristike probacionog/parolnog službenika imaju uticaj na prevalencu tehničkih prekršaja. Istraživanje je pokazalo da službenici koji striktno sprovode zakonske propise registruju veći broj tehničkih prekršaja (43%), čime na posredan način umanjuju efekte ISP nadzora i opterećuju zatvorski sistem, za razliku od službenika orijentisanih na socijalni rad sa prestupnikom i onih koji imaju balansirani pristup nadzoru, gde je zabeleženo umerenije korišćenje tehničkih prestupa (Paparozzi, Gendreau, 2005: 460).

Tabela 2 - Srednje vrednosti efekata sankcija u zajednici na recidivizam
(Izvor: Gendreau i sar., 2005: 3)

Tip sankcije (k)	N	%E	%C	MF
1. Programi intenzivnog nadzora ISP (47)	19.403	29	29	0,00
2. Kazna zatvora (24)	7.779	38	39	0,01
3. Novčane kazne (18)	7.162	41	45	-0,04
4. Restitucija (17)	8.715	39	40	-0,02
5. Boot kamp (13)	6.831	31	30	0,00
6. Šok zatvaranja (12)	1.891	46	37	0,07
7. Testiranje na drogu (3)	419	13	12	0,05
8. Elektronsko praćenje (6)	1.414	6	4	0,05
9. Ukupno (140)	53.614	33	33	0,00

Napomena: k= broj posmatranih veličina efekta (effect size) prema tipu sankcije; N= ukupna veličina uzorka prema tipu sankcije; %E= procenat recidivizma za ISP grupu prema tipu sankcije; %C= procenat recidivizma za kontrolnu grupu prema tipu sankcije; MF= statistička značajnost efekta tretmana prema tipu sankcije.

U gornjoj tabeli je dat prikaz efekata sankcija u zajednici na recidivizam prema jednoj opsežnoj meta-analizi koju je obavio Paul Gendreau sa saradnicima. U prvoj kategoriji je ukupno 47 studija u kojima je obavljeno poređenje recidivizma prestupnika na intenzivnom nadzoru u odnosu na standardnu probaciju. Komparacija je obuhvatila ukupno 19.403 prestupnika, sa srednjim efektom tretmana od 0.00, što upućuje na zaključak da nema razlike u stopi recidivizma između eksperimentalne i kontrolne grupe. Stopa recidivizma za svaku od ISP i kontrolnih grupa bila je 29%. Interval poverenja pokazuje da se pojedinačno posmatrano, recidivizam u ISP grupama kretao od 5% redukcije ($F = -0.05$) do povećanja 5% ($F = 0.05$) (Gendreau, Goggin, Cullen, Andrews, 2005: 2-3).

Programi intenzivnog nadzora u Engleskoj i Velsu (POP i PPO) su usmereni ka prestupnicima koji izvršavaju veliki broj (uglavnom imovinskih) krivičnih dela. Iz tog razloga merenje efekata programa na recidivizam na standardni način (barem jedna ponovna osuda u periodu praćenja od dve godine) ne bi pokazala nikakve pozitivne pomake jer bi stopa ponovnih osuda verovatno bila veoma visoka (čak do 100%). Umesto toga, u istraživanjima efekata ovih programa je merena redukcija učestalosti izvršenja i smanjenje težine izvršenih krivičnih dela. Tri evaluacije POP programa (Newcastle, Stoke, Oxford) su pokazale povoljne efekte na recidivizam, dok u četvrtoj (Burnley) nije zabeležen napredak. Iako je istraživanje obavljeno na relativno malom uzorku, što donekle ograničava mogućnost generalizacije, "kontrolne grupe su bile dobro ujednačene i na sve tri navedene lokacije izmerena je redukcija učestalosti izvršenja krivičnih dela" (Merrington, 2006: 350). Jedna od glavnih karakteristika POP i PPO programa je veoma intenzivan policijski nadzor prestupnika sa velikim izgledima da u slučaju kršenja uslova nadzora ili izvršenja novog krivičnog dela usledi brza reakcija sudskih organa. Zato neki smatraju da to može predstavljati jedan od pozitivnih efekata programa jer "ponovna osuda onih koji istraju u kriminalu uprkos pruženoj po-

moći predstavlja uspeh, barem u smislu zaštite društva” (Chenery, Pease, 2000: 38).

Međutim, iako istraživanja nisu potvrdila korelaciju između visokog stepena nadzora i recidivizma prestupnika, postoje pokazatelji da kombinovanje programa tretmana sa intenzivnim nadzorom može uticati na smanjenje stope ponovnih hapšenja. Petersilia i Turner smatraju da “rezultati tretmana mogu pružiti neku nadu”. Prema njihovim rezultatima, prestupnici na tri lokacije u Kaliforniji koji su aktivno učestvovali u programu, (išli na savetovanja, zadržali posao, plaćali restituciju, obavljali rad u javnom interesu), imali su manji broj hapšenja (10-20%) u odnosu na druge prestupnika (Petersilia, Turner, 1993: 321). Doris Layton MacKenzie izvodi sledeće zaključke o efektima ISP programa:

- pojačanje nadzora i nametanje drugih ograničenja prestupnicima u okviru ISP programa nije u vezi sa smanjenjem recidivizma;
- pojačan nadzor prestupnika u vezi je sa tehničkim prekršajima uslova koji su određeni ISP programima;
- uključivanje obaveze tretmana kao jednog od zahteva ISP programa može voditi smanjenju recidivizma, ali ova povezanost nije u dovoljnoj meri istražena (Layton MacKenzie, 1998).

Uticao na smanjenje zatvorske populacije

Istraživači su izrazili zabrinutost da ISP programi proizvode efekat “širenja mreže”, obuhvatajući i prestupnike niskog rizika, koji su inače pogodniji za standardni probacioni nadzor. Na taj način Nalazi RAND studije su pokazali da se umesto očekivanog uticaja na smanjenje zatvorske populacije dešava upravo suprotno - ISP programi mogu povećati primenu kazne zatvora kao rezultat većeg stepena “tehničkih kršenja” uslova intenzivnog nadzora. Usled želje za povećanjem kredibiliteta sankcija u zajednici, svako kršenje uslova koje je odredio sud je praćeno i kažnjavano. Na svim ispitivanim lokacijama rezultati su bili saglasni: 27% prestupnika na ISP programima je upućeno u zatvor u periodu praćenja od jedne godine, za razliku od 19% prestupnika iz kontrolne grupe.

Uticao na smanjenje troškova

Kada je reč o uticaju programa intenzivnog nadzora na smanjenje troškova izvršenja sankcija, na prvi pogled se može učiniti da na ovom terenu ISP programi “lako pobeđuju”. Ako se posmatraju podaci o relativno većim troškovima (na godišnjem nivou) izvršenja kazne zatvora u odnosu na intenzivni nadzor ovakav zaključak se može izvući. Međutim, Morris i Tonry upozoravaju da ove brojke mogu dovesti u zabludu i to pokazuju sledećom računicom: Ukoliko su prosečni troškovi izvršenja kazne zatvora 12.000\$ po prestupniku godišnje, a troškovi intenzivnog nadzora 4.000\$ na godišnjem nivou, stvari su očigledne. Ali, ukoliko se uzme u obzir činjenica da “prosečno trajanje intenzivnog nadzora iznosi 12 meseci (4.000\$), a isti prestupnik bi u suprotnom izdržavao kaznu zatvora od 3 meseca (3.000\$), ispostavlja se da intenzivni nadzor košta više, a ne manje” (Morris, Tonry, 1990: 233). Joan Petersilia takođe ukazuje na podatak da programi intenzivnog nadzora koštaju više od tradicionalne probacije, tako da “ukoliko se značajan broj prestupnika kojima se izriče probacija stavi pod intenzivni nad-

zor, ukupni troškovi krivičnog sistema će strmoglavo rasti” (Petersilia, Turner, 1993: 289).

Nalaz RAND studije o relativnim troškovima ISP programa je u saglasnosti sa gornjim pretpostavkama. Ni na jednoj od ispitivanih lokacija “nije ostvarena ušteda tokom perioda praćenja od godinu dana, čak ni na programu u Teksasu koji je specijalno planiran za tu svrhu” (Petersilia, Turner, 1993: 309). Troškovi ISP programa po prestupniku godišnje su iznosili 75% iznosa troškova zatvora. Istraživanje je, međutim, pokazalo da prestupnici na intenzivnom nadzoru u toku perioda praćenja od godinu dana provedu u zatvoru približno jednako vremena kao i oni iz kontrolne grupe, kojima je prvobitno izrečena kazna zatvora. Na taj način se poništavaju očekivani efekti uštede. Troškovi intenzivnog nadzora su, prema rezultatima RAND studije, 50% veći u odnosu na tradicionalnu probaciju.

ZAKLJUČAK

Iako se u literaturi mogu pronaći iscrpne analize efektivnosti programa intenzivnog nadzora, kao i argumenti za i protiv, na mnoga pitanja još nisu dati konačni odgovori. Autori su saglasni u oceni da ne treba postavljati suviše ambiciozne ciljeve, jer intenzivni nadzor definitivno ne predstavlja “lek za sve bolesti”. Pokazalo se da je nerealno očekivati da se primenom ove sankcije može istovremeno ostvariti smanjenje recidivizma, rasterećenje zatvorskih kapaciteta, smanjenje troškova sistema kažnjavanja, zaštita bezbednosti zajednice. Mnogi nalazi ukazuju da najbolje rezultate postižu programi koji zadovoljavaju kriterijume principa “efektivnih intervencija”, što znači da su usmereni ka prestupnicima visokog stepena recidivizma i kriminogenih potreba, usklađeni sa njihovim ličnim karakteristikama (način učenja, intelektualne sposobnosti, crte ličnosti i sl), da obuhvataju primenu kognitivno-bihejvioralnih metoda tretmana, raspolazu dobro edukovanim osobljem i podrazumevaju balansiran pristup nadzoru. U savremenim programima intenzivnog nadzora ne stavlja se naglasak na intenzivni nadzor, već na intenzivni tretman, odnosno pružanje servisa, podrške i pomoći prestupniku u zavisnosti od njegovih potreba, kao i praćenje njegovog napredovanja kroz različite programe tretmana (odvikavanje od bolesti zavisnosti, obrazovanje, zapošljavanje, programi savetovanja, učenja životnih veština, nenasilnog rešavanja problema i sl). Važna karakteristika je da su programi intenzivnog nadzora usmereni na prestupnike visokog rizika, povratnike koji izvršavaju veliki broj krivičnih dela, jer istraživanja pokazuju da se najveći efekti upravo postižu prema ovoj populaciji. Stoga je jedan od važnih elemenata pri donošenju odluke o primeni intenzivnog nadzora procena stepena rizika koji prestupnik predstavlja po društvo. Uvlačenje niskorizičnih prestupnika u program intenzivnog nadzora ne samo da nije delotvorno, već može biti i kontraproduktivno u smislu recidivizma, a istovremeno dovesti do nepotrebnog zauzimanja resursa.

Ono što može biti interesantno za domaću kaznenu praksu, kada je reč o iskustvima sa programima intenzivnog nadzora tiče se sankcije koja je od nedavno ponovo na raspolaganju domaćim sudovima. Reč je o uslovnoj osudi sa zaštitnim nadzorom, koja predstavlja pandan intenzivnom probacionom nadzoru u angloameričkim pravosudnim sistemima. Ona ne predstavlja novinu u pravom

smislu reči jer je prvi put uvedena u naše zakonodavstvo još davne 1977. godine, ali nikada nije uspjela da pronađe svoje mesto u sistemu krivičnih sankcija. Novim krivičnim zakonom iz 2006. godine stvoreni su preduslovi da se ova sankcija revitalizuje i otklone prepreke koje su onemogućile njenu primenu u ranijem periodu. Kao što je slučaj i sa drugim alternativama kazne zatvora koje su uvedene u sklopu reforme domaćeg zakonodavstva, potrebno je određeno vreme da bi njena primena u praksi mogla da odgovori postavljenim ciljevima. Ovaj rad bi mogao poslužiti kao tema za dalja razmišljanja o modelima operacionalizacije postupka njenog izvršenja na bazi rezultata istraživanja i iskustava drugih zakonodavstava.

LITERATURA

1. Chenery, S., Pease, K. (2000): The Burnley/Dordrecht Initiative Final Report. Burnley: University of Huddersfield.
2. Dawson, P. (2005): *Early Findings from the Prolific and other Priority Offenders Evaluation*. <http://rds.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs05/dpr46.pdf>, pristup: 05.04.2009.
3. Erwin, B. (1986): Turning up the heat on probationers in Georgia. *Federal Probation*, Vol. 50, No. 2, str. 17-24.
4. Gendreau, P., Goggin, C., Cullen, F. T., Andrews, D. A. (2005): The Effects of Community Sanctions and Incarceration on Recidivism.
5. Latessa, E. i sar. (1998): Evaluating the prototypical ISP. Final report submitted to the National Institute of Justice. <http://www.uc.edu/ccjr/Reports/ProjectReports/ISP.pdf>, pristup: 05.04.2009.
6. Layton MacKenzie, D. (1998): Criminal Justice and crime prevention. U: Sherman, W. L. i sar. *Preventing crime: What works, what doesn't, what's promising. A Report to the United States Congress*. Chapter 9. <http://www.ncjrs.gov/works/chapter9.htm>, pristup: 10.10.2008.
7. Merrington, S. (2006): Is more better? The value and potential of intensive community supervision. *Probation Journal*, Vol. 53. No. 4, str. 347-360.
8. Morris N., Tonry, M. (1990): *Between Prison and Probation. Intermediate Punishment in a Rational Sentencing System*. New York, Oxford: Oxford University Press.
9. Petersilia, J., Turner, S. (1993): Intensive Probation and Parole. *Crime & Justice*, vol. 17, str. 281-335.
10. Serin, R., Voung, B. (2003): Intensive supervision practices: A preliminary examination. http://www.csc-scc.gc.ca/text/rsrch/briefs/b31/b31_e.pdf, pristup: 05.04.2009.
11. Sherman, W. L. i sar. (1998): Preventing Crime: What works, what doesn't, what's promising, str. 4-5. <http://www.ncjrs.gov/pdffiles/171676.pdf>, pristup: 10.10.2008.
12. The New Jersey Intensive Supervision Program, http://www.judiciary.state.nj.us/probsup/isp_intro.htm, pristup: 15.05.2009.

13. Tonry, M. (1997): *Intermediate Sanctions in Sentencing Guidelines*. U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, National Institute of Justice, Report NCJ 165043.

INTENSIVE COMMUNITY SUPERVISION

Danica Vasiljević-Prodanović

University of Belgrade, Faculty of special education and rehabilitation

Summary

Results of various research studies indicate that a small number of offenders are responsible for a disproportionate amount of all crime. In many cases prison sentences could be too harsh, and conditional sentencing (probation) not necessarily proportionate to the offence. The adequate response to the offence should be found between prison and probation. The appropriate intervention could be intensive community supervision of offenders. The idea of intensive community supervision of offenders is not new. First intensive supervision programs date back to the 1970s in the United States. One impetus behind such programs was to create the possibility for judges to avoid use of prison sentence by giving them a sufficiently punitive alternative that would be more acceptable to public opinion. What is common for different intensive supervision programs is the emphasis on close and intensive supervision of offenders. Intensive supervision of persistent and serious offenders in the community has experienced a revival of interest in recent years in many jurisdictions worldwide. It has a number of objectives. It has been promoted as effective a way of reducing re-offending; as a means of reducing the prison population; a way of protecting the public from risk posed by potentially dangerous offenders; it can also be seen as a method to rehabilitate offenders and reintegrate them into the community. This article reviews practical issues and contribution of intensive supervision to these objectives.

Key words: intensive supervision, community sanctions, alternatives to incarceration